

Drago Trpin

VIRI ZA ZGODOVINO TOLMINSKEGA V STAREJŠIH FONDIIH IN ZBIRKAH ARHIVA SLOVENIJE DO LETA 1783

Ko sem se odločil napisati članek s tem naslovom, sem ga nameraval zastaviti le kot informativni pregled, ne da bi pri tem podrobneje obravnaval vsebino dokumentov. Pregled pomagal in gradiva pa je prinesel skromnejši rezultat od pričakovanega, zato sem arhivalije sklenil nekoliko podrobneje osvetliti tudi vsebinsko.

Gradivo zgodnjega novega veka (16.-18. stol.) sestavljajo zlasti štirje upravni, deloma tudi sodni fondi ter nekaj zbirk, predvsem rokopisov, urbarjev in listin. Največ gradiva za Tolminsko vsebuje najobsežnejši fond Deželni stanovi za Kranjsko, nekaj manj Vicedomski urad, medtem ko sem v gradivu obeh fondov iz 2. pol. 18. stol. (Reprezentanca in komora, Deželno glavarstvo) našel le nekaj posameznih spisov oz. zadev. Vemo, da je Tolminska od svoje priključitve k Avstriji leta 1509 spadala h grofiji Goriški,¹ čeprav si kranjski stanovi še leta 1536 prizadevajo, da bi Tolminsko in Idrijo priključili Kranjski.² Arhiv Slovenije hrani za ta čas le gradivo kranjskih deželnih organov, zato je majhna količina virov o Tolminski razumljiva. Terezijanske upravne reforme sredi 18. stol. so pristojnosti deželnih uprav še zmanjšale ter jih dosledneje omejile zgolj na področje in zadeve ustrezne dežele, kar pojasnjuje zgornjo navedbo o fondih iz 2. pol. 18. stol.

Fond Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, vsebuje gradivo od konca 15. stol. do 1782, ki je nastalo kot rezultat stanovske samouprave v deželi. Obsega 939 škatel gradiva,

ki je urejeno vsebinsko po fasciklih z ustreznimi naslovi. S pomagali so težave: nekatera se ne ujemajo popolnoma z dejanskim stanjem (Wallnerjeva kartoteka), druga pa nudijo vpogled le v del gradiva (kartotečno kazalo oseb, krajev in stvari) oz. so povrh še slabo pregledna (Müllnerjev dnevnik). Iskanje je bilo zato zamudnejše, dalo pa je naslednji rezultat:

Največ gradiva zadeva *mitnico v Bači* (pri Modreju),³ in sicer za čas 17. stoletja. Bača je bila tedaj ena pomembnejših mitnic na zahodnem slovenskem ozemlju (560/312c, str. 42, leto 1689-1698⁴), ki je do konca 16. stol. pripadala deželnemu knezu (glej dalje pod Vicedomski urad). V začetku 17. stol. je bila nekaj časa v zakupu goriškega višjega prejemnika Posarella, po 1613 pa je bila kranjska stanovska mitnica (585/324, sn. Bača, leto 1613; 451/292c, str. 571-574; 475/295, str. 623-629, leto 1622, 306/208, str. 702-704, leto 1612, 537/308a, str. 1252, isto leto), čeprav se je nahajala na ozemlju Goriške. To pa je vedno znova vodilo do konfliktov z goriškimi stanovi oz. lokalno oblastjo v Tolminu, ki so se trudili mitnico pridobiti zase in so zato bolj ali manj odkrito podpirali bojkot plačevanja mitnine (tihotapstvo), zlasti kasneje (leta 1634) uvedene nove naklade na živino (anlag); zaradi tega so prišli navzkriž tudi s centralno deželnoknežjo oblastjo, ki si je od nove naklade obetala poplačilo cesarskega dolga (486/297a, str. 699, 705, 1031-1042, 2447). Prihajalo je celo do oboroženih konfliktov, npr. ko je mitničar mitnice na Mostu na Soči, ki je bila v lasti grofa Rabatta, leta 1666 nasilno odvzel baškemu mitničarju Faleniču 6 volov, poprej zaplenjenih tihotapcem nekje pri

1 V neki listini kralja Ferdinanda I. z datumom Dunaj, 2. oktober 1534, s katero Tolmincem potrjuje privilegije in pravice, kot jim jih je podelil že rajnki cesar Maksimilijan I., je navedeno, da je Tolminsko že prej spadalo h Goriški, vendar jo je eden od goriških grofov zastavil; listino hrani dunajski Haus-Hof-und Staatsarchiv.

2 Dežela Kranjska se je v zahtevah na deželnega kneza (gravamina) pri tem sklicevala na svoje zasluge v beneški vojni, ko da je z lastnimi močmi (vojsko in denarjem) osvojila to deželo in ji pomagala (Stan. A. 301/207, 397-398).

3 Nemško imenovana Vötsch, v nekem spisu iz 1624 se omenja tudi Oberndorf, vendar nisem mogel ugotoviti, ali gre za isti kraj; opozarjam pa na pogosto napako, da se Bačo rado zamenjuje z Bovcem (Flitsch).

4 Pri citiranju navajam št. škatle, nato (če je potrebno) fascikla ter (kot je razvidno) št. strani ali snopiča oz. druge ustrezne signature in na koncu letnico, kolikor je ne omenjam že v tekstu.

Podbrdu (521/304c, str. 45-48, 67-78); Raba-ttovega mitničarja naj bi pri tem podpiral tudi tolminski glavar Coronini. Kranjska se je tako za zaščito svojih interesov morala obrniti na notranjeavstrijski tajni svet v Gradcu (isto, str. 317-320). Osrednja zadeva, povezana z mitnico v Bači, pa je tihotapljenje, ki je bilo zelo razvito in je predstavljalo resen problem: podložniki so se raje ukvarjali z njim kot pa s kmetovanjem (475/295, str. 623-627, leto 1622). Tihotapili so tako, da so mitničarju navajali napačne podatke - da so npr. blago kupili na Tolminskem oz. za svoje potrebe (502/300b, str. 1253-1254, leto 1648) - ali pa so se po stranskih poteh izognili mitnici - npr. preko Ljubinja ali po levem bregu Idrije (487/298, str. 1877-1881, leto 1637; 516/303b, str. 883-886, leto 1662) oz. iz Idrije preko Čepovana na Goriško (496/300, str. 233-234, leto 1644). Najpogosteje so tihotapili živino, zlasti vole z Gorenjskega in Koroškega ali celo Štajerskega, ter jo prodajali na Beneško, v obratni smeri pa zlasti vino in žganje, usnje, platno in nekatera živila (502/300a, str. 2657, leto 1647; 521/304c, str. 29-38, leto 1666; 522/304c, str. 583-588, isto leto; 528/306a, str. 281-298, leto 1673). S to dejavnostjo se seveda niso ukvarjali le Tolminci, pač pa tudi Ločani, Logatčani, Goričani in pogosto omenjeni Solkanci (502/300a, str. 2657, leto 1647; 502/300b, str. 1253-1254, leto 1648; 521/304c, str. 29-38, leto 1666; 528/306a, str. 281-324, leto 1673). Oblast je skušala tihotapljenje preprečiti s prepovedjo pod grožnjo aretacije prestopnikov in zaplembe blaga (502/300a, str. 2657, leto 1647) za vse, ki ne izkažejo potrdila o plačani mitnini (boleta) oz. jih zasačijo izven predpisanih, t.j. glavnih poti. Za izvajanje nadzora so poleg rednih nadzornikov (Aufseher) nastavili še oborožene mušketirje ter deželno vojsko (502/300b, str. 99, leto 1648; 521/304c, str. 45-48, 67-78, 309-310, leto 1666); za preprečevanje tihotapljenja čez kranjsko mejo proti Škofji Loki in Logatcu ali obratno so poostriili nadzor na mitnicah v Železnikih in Loki ter zahtevali dodatno kontrolo blaga na Veharšah in Hotavljah (502/300b, str. 1253-1254, leto 1648), v Stari Oselici, Poljanah, Žireh in Sorici (521/304c, str. 29-38, leto 1666). Za pravilno pobiranje mitnine sta na mitnici skrbela prejemnik in protipisar, ki sta se ravnala po določenem mitninskem redu ali tarifi. Ta je predpisovala višino mitninske pristojbine za posamezne vrste blaga. Vodila sta vsak svojo knjigo transporta blaga in pobrane mitnine, obe

evidenci pa sta se morali ujemati. Finančna poročila sta večkrat letno pošiljala višjemu uradu v Ljubljani (531/307a, str. 921, leto 1676). Zanimivo je, da je med uradnikoma često prihajalo do nesoglasij. Leta 1673 je npr. prišlo do spora med prejemnikom Faleničem in protipisarjem Hrovatom, pri čemer je slednji očital prvemu, da ga šikanira in onemogoča pri delu (529/306a, str. 1019, 1047-1054, 1091). Čeprav se zdi, da ga je v resnici motila pretirana prejemnikova vestnost, so kranjski stanovi leta 1674 Faleniča zamenjali s Štefanom Breščakom. Hrovat je prišel v spor tudi z njim, obenem se je izkazal za podkupljivega, zato so ga še istega leta odstavili, za protipisarja pa imenovali Scharpfa (530/307, str. 503-505, 677-680, 873). Od mitnine zbrana sredstva so pripadala deželi Kranjski in so jih pošiljali v Ljubljano, del denarja pa porabili za vzdrževanje mitniške hiše, ki je bila skupaj z nekaj zemlje v lasti dežele,⁵ ter za vzdrževanje prometnih poti. Najslabša je bila pot po Baški grapi proti Bohinju, ki je bila občasno v tako slabem stanju, da je bila za uporabnike že nevarna (461/293a, str. 107-110, 431-434, leto 1612), zlasti med Huda-južno⁶ in Koritnico ter Knežo in Bačo (479/295a, str. 2327, 2385, 2479, 2481, leto 1624).

Skoraj vsi dokumenti so pisani v nemščini, le tu in tam v italijanščini. V fasciklih 281-312c z naslovom "Landsachen" je gradiva o baški mitnici še veliko več, kot ga zgoraj citiram, vendar sem ga vsebinsko v glavnem popisal, poleg tega ga je s pomočjo stvarnega ali krajevnega kartotečnega kazala lahko poiskati (glej gesla tihotapstvo, mitnica, Bača, Tolmin, Tolminsko).

Druga pomembnejša tema v stanovskem arhivu, zadevajoča Tolminsko, je upor.⁷ Obetavni fascikel 536 (škatla 799) z naslovom *Tolminski kmečki upor 1713* je v resnici sveženj okrog 30 spisov, ki k poznavanju upora ne prispeva veliko.

Najprej je nekaj predpisov iz leta 1655 o tajni zvezi, ki naj bi jo ustanovili neposlušni

5 Leta 1689 je Kranjska prodala t.i. Repekov rovt v Bači, ki je bil njena last, za 250 glđ. deželne veljave Štefanu Golja s Kozaršč, gospostvu Tolmin pa je kupec plačal le neko pristojbino (546/310a, 135-140).

6 Zanimivo, da se je že tedaj izgubil izvorni pomen imena, ki označuje močan južni veter, ki tu rad piha (glej F. BEZLAJ, Etimološki slovar slovenskega jezika I (A-J), Ljubljana 1976, geslo "jug"); v spisu iz 1624 je ime ponemčeno v "Bösen Jausen".

7 Dokumente o tolminskem uporu okrog 1515 navaja M. VERBIČ v svojem članku *Gospodarski in socialni položaj tolminskega kmeta ...*, ZČ 1974, 3-43.

podložniki s Tolminske, Štanjela, Solkana, Završnika (Schwarzeneg), Komna in Brd in ki naj bi štela do 10.000 mož; upor naj bi preprečili s protiukrepi, vendar naj bi pri tem podložnikov ne obravnavali preostro. Sledijo spisi iz maja 1712 o širjenju nemirov s Tolminske na Kras in ukrepih vojske za njihovo preprečitev. Največ dokumentov (okoli 25) je iz leta 1713, (večinoma maj in julij), govore pa o razraščanju upora po deželi, zlasti na Krasu, o napadu na devinski grad, o pomoči 600 mož krajišniške in 800 mož redne nemške vojske z Ogrske ter cesarskih enot iz Španije in Neaplja, ki naj bi se izkrcale na Reki, nadalje o preskrbi vojske v deželi, o imenovanju komisije oz. komisarjev in o lovljenju pobeglih kolovodij, zlasti na Kranjskem. Z uporom je povezan tudi spis v škatli 13, snopič 15 (Gorica, kmečki upor 1713, junij), v katerem reški proviantni upravitelj Raunach kranjskim stanovom predlaga, naj se izkrcaje 2 regimentov cesarske vojske iz Neaplja namesto na Reki raje izvede v Trstu, Ogleju ali Devinu, od koder bosta lažje in prej dospela na področje upora.

Nekaj dokumentov se nanaša na beneške vojne v 17. stol.: leta 1616 so Benečani napadli in zavzeli Kobarid (467/294, str. 428, 491, 531, 539); zaradi nevarnosti, da preko Tolmina prodrejo proti Idriji, je bilo potrebno angažirati vojsko za njeno obrambo (isto, str. 581, 651-652, 665-666). Naslednje leto je bila beneška nevarnost še vedno prisotna, saj je skušal tolminski glavar Gašper Dornberg pri cesarju izposlovati namestitev 300 mušketirjev na tolminskem gradu, češ da so kmetje nezanesljivi (221/131).⁸ Nekoliko kasneje, leta 1632, se je isti glavar pritoževal proti namestitvi 800 uskoških konjenikov iz Varaždina zaradi beneške nevarnosti, ker da je to huda obremenitev za njegove podložnike (484/297, str. 873-878). Leta 1703 se je na Kranjskem razširila vest, da so se pri Ogleju izkrkali Francozi, ga oropali in požgali, prodrli preko Vidma do Kobarida in Tolmina, ju požgali ter se namenili proti Idriji; za njeno obrambo je bil na Notranjskem izveden vpoklic deželne brambe, ki naj bi sovražnika zaustavila z zasedo pri kraju imenovanem "na veršhi", oddaljenem 3 ure hoda od Idrije. Vest je bila neresnična, saj Francozi niso prišli dalje od Ogleja, botrovalo pa ji je naključje: v Kobaridu je pogorela neka

kovačija, to so videli na tolminskem gradu in po deželi sprožili preplah (216/128, št. 96-99).

V stanovskem fondu je še nekaj zadev o Tolminski različne vsebine: npr. problem ustanavljanja novih cerkva na iniciativo raznih vidcev, ki radi hujskajo ljudi zoper posvetno oblast, je prisoten v nekaterih krajih na Kranjskem ter zlasti na Tolminskem, kjer je novozgrajena cerkev sv. Lucije postala romarski cilj (427/289a, str. 1629, 1632, 1661, leto 1584); nadalje o trgovcih, ki so vino iz Trsta vozili v Nemčijo preko Krasa in naprej po dolini Soče in so leta 1626 plačevali mitnino v Trstu, Devinu, Gorici, Ročinju, Volčah in Bovcu (480/295b, str. 1737); najde pa se tudi vabilo nekega Schallerja iz leta 1631 kranjskim stanovom, naj pošljejo svojega zastopnika na njegovo poroko, ki bo v hiši barona Dornberga v Tolminu (483/297, str. 177-178).

Fond Vicedomski urad za Kranjsko je nastal v času delovanja deželnega vicedoma od konca 15. stol. do 1747, ko je bil ukinjen. Vicedom je bil namestnik deželnega kneza in je zanj opravljal posle, ki so bili v njegovi pristojnosti, zlasti pa upravljal in nadziral njegovo premoženje v deželi. Po obsegu je fond manjši od stanovskega (380 škatel), vendar bolje urejen in tudi zaradi boljših pomagal preglednejši. Gradiva o Tolminski je nekoliko manj, je pa to zaradi dosledne tematske urejenosti združeno pod skupnimi naslovi. Večinoma zadeva posestne pravice na Tolminskem in med drugim vsebuje:

1. Razne overovljene prepise deželnoknežjih listin o izročitvi gospostva Tolmin Francu grofu Thurnu v zastavo leta 1543, kot tudi prepise drugih dokumentov o podeljenih pravicah, npr. o pravici izvoza 50 volov letno na Beneško brez plačila carine. (83, G-XIII/3).
2. Pod naslovom Tolminsko gospostvo najdemo prošnje goriških urbarialnih komisarjev za nakazilo celotne vsote 400 gld., namenjene gradnji dveh vodnjakov (cistern) na tolminskem gradu leta 1559; vladar je prošnji ugodil in ukazal kranjskemu vicedomu izplačati manjkajočih 300 gld. (116, T-XI/2). Nadalje je tu arhivirana pritožba tolminskih podložnikov iz 1. pol. 16. stol. kranjskim reformacijskim komisarjem zoper skrbnika gospostva zavoljo plačevanja dvojne naklade na živino, kupljeno na Kranjskem; prosijo, da se jim priznajo enake pravice, kot jih imajo goriški podložniki (isto, T-XI/3).
3. Nekaj ohranjenih spisov govori o upravljanju in finančnem poslovanju kobariške mitnice v

⁸ Kot nezanesljivi se izkažejo tudi rekruti s Tolminskega, ki so leta 1648 pobegnili iz zbirališča v Škofji Loki (502/300b, 259).

letih 1582 in 1583 (125, C-IV), precej več pa o mitnici v Bači, ki je bila v 16. stol. v rokah deželnega kneza neposredno ali pa jo je dal v zakup. Spisi zadevajo finančno poslovanje, nastavitve uslužbencev, tihotapstvo in protikrepi; iz leta 1536 je ohranjena mitninska protiknjiga Tomaža Levca,⁹ vsi ostali akti pa so iz 2. pol. 16. stol. (152, U-I/1-12).

4. Naslov Tolminsko glavarstvo vsebuje pritožbo kranjskih, bohinjskih in baških mitničarjev iz let 1558 in 1561 proti tolminskemu upravniku Jakobu Orzomu, češ da trgovcem in tovarnikom samovoljno jemlje (krade) konje in jih za svoj prid prodaja Benečanom; s tem trgovino izriva na stranske skrite poti, kar je v škodo deželnoknežji blagajni (280, T-V/1). Nadalje je tu še prošnja Janža Khisla iz leta 1572, da bi svoje tolminsko imenje in posest (ne pove kje) zamenjal za deželnoknežjo vicedomsko posest v okolici Ljubljane (isto, T-V/2) in prizadevanje Gašperja Formentina leta 1591, da bi si od mladoletnega dediča Jurija grofa Thurna pridobil v zastavo tolminsko gospostvo (isto, T-V/3).

Fond **Reprezentanca in komora** vsebuje gradivo državnega upravnega organa na stopnji dežele, nastalo v letih 1747-1763 in obsega 197 škatel. Ker so bile njene pristojnosti v duhu terezijanskih upravnih reform zmanjšane v korist centralne uprave in omejene le na deželo Kranjsko, je gradiva o Tolminski zelo malo. Le-to med drugim govori o obmejnih ekscesih z Benetkami oz. o beneški nasilnosti na na Tolminskem, zlasti o ropu 100 glav drobnice v vasi Kred, ki so ga 1749 zagrešili beneški podložniki, ter o avstrijskih ukrepah; gre za 15-20 spisov, pomešanih s spisi o mejnih konfliktih v pazinski grofiji (134/LXVII).

Med cerkvenimi zadevami je zanimivo mnenje cesarice iz leta 1760 o izvolitvi novega nadduhovnika v Tolminu, ki naj bi zamenjal bolehnega Maronija; predlagal ga je čedadski kapitelj, ki je takrat še vedno izvajal cerkveno oblast na Tolminskem (57/XX). To je često povzročalo nesoglasja in spore s tolminskim glavarstvom kot posvetno oblastjo, tako npr. leta 1757 in 1759 zaradi ustanovitve novega vikariata v Šebreljah, ki se je odcepil od Šentviške Gore (58/XX).

Fond Deželno glavarstvo, ki leta 1764 nas-

ledi Reprezentanco in komoro za slabih 20 let, do 1783, obsega 324 škatel gradiva, pri čemer često naletimo na starejše spise (izpred 1764), ki so bili zadevam priključeni kot predspisi. Zastopanost Tolminske je tudi v tem fondu ustrezno pičla.

V Podbrdu, na Ponikvah in Mostu na Soči je prišlo do požara in cesarica je leta 1766 dovolila zbiranje sredstev po notranjeavstrijskih deželah¹⁰ za pomoč pogorelcem (17, F-3-1).

Druga polovica 18. stoletja je zadnje obdobje obstoja beneške republike,¹¹ stanje vzdolž njene meje pa je tako, da je avstrijska država 1780 za zaščito pred sumljivimi potepuhi in klateži začela organizirati vaške straže vzdolž meje; leta 1781 so iz državne blagajne plačevali vzdrževanje dvojnih dnevniških straž v Fiumicellu, Krminu in Tolminu (78, T-11-1).

Leta 1751 novoustanovljena goriška nadškofija in metropolija je že leta 1753 zabredla v dolgove, zato so od tolminskega nadduhovnika Andreja Foramitija in glavarja Ignaca Coroninija zahtevali, naj organizirata in izvedeta pobiranje dodatnega davka 35 gld. letno (cathedraticum) od cerkva v tolminskem arhidiaconatu za njihovo poplačilo; Foramiti je obveznosti porazdelil na svojih 9 župnij (222, G-2-1).

Zbirko rokopisov sestavlja 521 enot iz časa od 1. pol. 14. do sredine tega stoletja. Tolminsko zadeva rokopis (I-42r) z odgovorom komornega prokuratorja Johana Pavla Langa, s katerim zavrača zahteve grofa Strassolda kot zastopnika svoje žene, Dornbergove hčere, do deleža na gospostvu Tolmin oz. po izplačilu dela zastavne vsote 66.500 gld., s katero si je Gašper Vid Dornberg leta 1607 z zastavno pogodbo pridobil Tolminsko v fevd, deden po moški liniji; ker je leta 1633 umrl brez moških potomcev, je deželni knez gospostvo podelil Breunerjem v dedni fevd po moški liniji kot nagrado za njihovo zvesto službovanje. Rokopis, ki obsega 79 oštevilčenih listov, je označen z letnico 1664, vendar menim, da je nastal med leti 1643 in 1651, ko posest kupijo Coroniniji.¹²

Drugi rokopis (II-56r) le delno zadeva Tolminsko, in sicer je to Pieronijeva zbirka poročil, vedut in zlasti načrtov (tlorisov) utrdb in utrjenih

10 Štajerska, Koroška, Kranjska s Krasom in notranjo Istro, Goriško-Gradiška in Trst.

11 Z mirom v Campo Formiu leta 1797 je priključena Avstriji.

12 S. RUTAR, Zgodovina Tolminskega, Gorica 1882, 107, 228-229.

9 Objava v F. GESTRIN, Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem, Viri za zgodovino Slovencev, Ljubljana 1972.

krajev na Dolenjskem, v Vojni Krajini in vzdolž beneške meje. Avtor po potrebi predlaga tudi popravilo oz. izboljšanje že obstoječih ali izgradnjo novih trdnjav. Zbirka nima pravega naslova, na 1. strani je zapisano *Relazzioni di A(nn)o 1639*.¹³ Med več kot 25 kraji sta tudi:

Tolmin, poročilo v konceptu in čistopisu (list 163, 166), dve skoraj identični veduti tolminskega gradu v perorisbi (170, 171), več koloriranih tlorisov in stranskih prerezov grajske stavbe (172v-177), in *Kobarid*, poročilo in predlog gradnje (179, 181-182), veduti v perorisbi (186, 187) ter načrt (tloris, stranski ris) avtorjevega predloga za izgradnjo trdnjave (188).¹⁴

Zbirka urbarjev¹⁵ obsega 157 enot, nastalih med leti 1350 in sredo 19. stol. Med njimi so štirje urbarji tolminskega gospostva:

- urbar gospostva Tolmin 1596 (I-64u); na 141 listih so popisane podložniške dajatve po vaseh od Bovškega do vključno Idrije, ki se pojavlja v popisu novin;
- urbar posesti bratov Virginija in Jeronima Formentinija (I-65u) je nedatiran in vsebuje na 11 listih vso Tolminsko in Bovec, v italijanščini;
- urbar fevdnih posesti Jerneja Formentinija 1606 (I-66u) obsega na 18 listih večji del Tolminske od vasi pri Kobaridu preko Tolmina, spodnje Baške grape in Šentviške planote do Cerkljanskega;
- obsežen urbar tolminskega gospostva 1624 (I-67u) navaja nekaj vasi na Bovškem ter celotno Tolminsko (listi 1-312), v dodatku pa posebej še idrijsko župo (313-345).¹⁶

Zbirka listin ima preko 7000 kosov, od tega je raznih samostanskih in listin celjskih grofov okrog 1700, preostale pa so različne proveniencie iz časa od konca 12. oz. začetka 13. do 2. pol. 19. stol. Tolminsko zadeva le listina z datumom Gradec, 17. marca 1600, s katero nadvojvoda Ferdinand ukazuje gosposki in oblasti v Goriški, Trstu, Gradiški in Tolminski, naj zatirajo tiho-tapljenje živine s Koroške in Kranjske ter naj trgovce prisilijo plačevati dajatve.

Skupino graščinskih arhivov sestavljajo pretežno fondi tedanjih kranjskih gospostev, ki bodisi zato, ker mejijo na Tolminsko ali po naključju vsebujejo tudi nekaj zanimivega gradiva:

Graščina Dol hrani sveženj kart v kolorirani perorisbi s prikazom deželnoknežjih kameralnih gozdov v avstrijskem Primorju (fasc. 186, Raigersfeld XVI). Karte so nastale ob vizitaciji in izmeri teh gozdov leta 1736, sama izdelava pregledne evidence komorne lastnine pa je povezana s potrebami avstrijske mornarice po lesu oz. z ukazom o poseku 500 merskih dreves leta 1732. Tolminsko glavarstvo zadevajo karte št. 4 do 19: Matajur, Kolovrat, Km, Mrzli vrh, Polog, Zadlaz, Kneške Ravne, Kneža, Kacencpoh, Bača, Podbrdo in Porezen, Dolenja Trebuša, Hotenja, Klobučarji, Kopovišče; pod št. 19 je pregledna karta vseh kameralnih gozdov na Tolminskem.¹⁷

Graščina Škofja Loka premore le dva spisa, ki zadevata Tolminsko: dopis kranjskega deželnega glavarja in stanov dne 5. maja 1713 škofjeloškemu glavarju Antonu Egkerju o kmečkem uporu na Krasu in Tolminskem z naročilom, naj pazi na svoje podložnike in jih drži v pokorščini ter naj o tem poroča¹⁸ (fasc. 17) ter dopis tolminskega sodnika in rentnega mojstra Janeza Krstnika Fontana, s katerim leta 1620 obvešča loškega upravnika o sporu tolminskega podložnika iz Podbrda z loškim podložnikom zaradi izterjave neplačanega dolga (fasc. 19).

Sveda upam, da sem v tem pregledu zajel bolj ali manj vse zanimive arhivalije na to temo in da mi ni pomotoma ušel kakšen pomemben podatek (sicer je v teh fondih gotovo še nekaj - bolj posameznih - dokumentov, zadevajočih Tol-

17 Tekstovne opise poteka mej kameralnih gozdov hrani goriški Archivio storico provinciale, Stati provinciali sez. II, n. 623a/39. (Podatek mi je posredoval S. Torcar).

18 O vplivih tolminskega punta na Škofjeloškem glej sicer članek P. BLAZNIK, *Odmev velikega tolminskega punta na tleh loškega gospostva*, *Loški razgledi* 1963, 84-96.

13 Letnica je sporna. F. STELE, *Valvasorjeva Ljubljana*, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* IX/1928, 24, 25, meni, da je zbirka nastala po letu 1640.

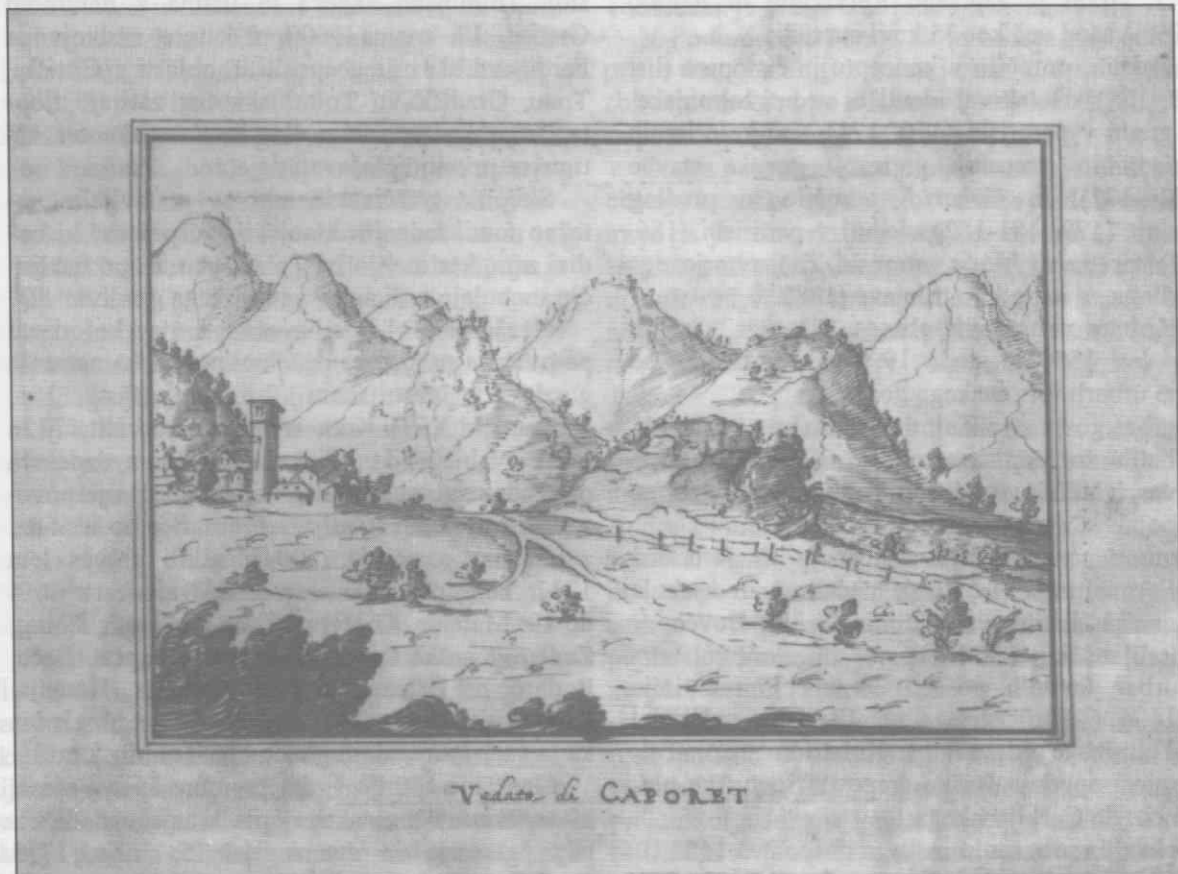
14 Verjetno gre za grič sv. Antona; avtor ga sicer opiše kot skalnat, srednjevisok grič na ravnici ob Beli (Billa), nedaleč od njenega izliva v Sočo (Lisonzo) ter 700 korakov od vasi Kobarid (Caporet).

15 Arhiv Slovenije hrani tudi nekaj kopij tolminskih urbarjev: iz Trsta (fotografije urbarja iz 1377, shranjene pod signaturo 53u) iz Zgodovinskega pokrajinskega arhiva v Gorici (en Thurnov ali Formentinijev, en Breunerjev in prek 10 Coroninijevih urbarjev iz časa od konca 16. do konca 18. stol. na mikrofilmu) in iz Deželnega arhiva v Gradcu (Neuhauscrjev urbar iz okrog 1523, sicer nedatiran, na mikrofilmu). Na mikrofilmih je posneto še nekaj drugega gradiva iz tega obdobja, ki zadeva Tolminsko in ga hrani omenjeni goriški arhiv.

16 Idrija je že v Dornbergovem zastavnem pismu leta 1607 zaradi rudnika dobila poseben status in so jo vodili kot posebno enoto (navedeni urbar, list 313).

minsko, ki pa bi jih mogel evidentirati le z neposrednim pregledovanjem velikih količin gradiva, to je od spisa do spisa). S tem bi bil tudi dosežen

osnovni namen, namreč zainteresiranemu uporabniku nuditi izčrpno informacijo in mu olajšati vpogled v preteklost.

Kobarid v 17. stoletju